

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Бюджетна стратегія як складова соціально-економічного розвитку суспільства»

**Студентки 2 курсу, 1-м групи,
спеціальності 072**

**«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Бондаренко
Юлії Юріївни**

**Науковий керівник
к.е.н., с.н.с.**

**Белінська
Ганна Василівна**

**Гарант освітньої програми
д.е.н., професор**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СТРАТЕГІЇ	
1.1. Сутність та роль бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни	6
1.2. Досвід формування і реалізації бюджетної стратегії в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	12
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Бюджетна політика у системі державного регулювання	16
2.2. Бюджетна стратегія як інструмент забезпечення економічного зростання	25
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ	
3.1. Соціально-економічні фактори впливу на бюджетну стратегію	32
3.2. Стратегічні напрями бюджетної політики	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток суспільства зумовлює формування бюджетної стратегії економічного зростання спрямованої на формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів.

Підвищення ефективності бюджетного регулювання в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового та довгострокового бюджетного планування.

Питанням бюджетного регулювання, розробці бюджетної стратегії та її впливу на соціально-економічний розвиток країни присвячені праці вітчизняних вчених: С. Буковинського, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Луніної, І. Лютого, В. Опаріна, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія тощо.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері бюджетного регулювання можна назвати праці О. Богачової, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, В. Родіонової, В. Танзі, С. Фішера, М. Фрідмена, Дж. Хікса, М. Тодоровича та інших.

Метою роботи є розкриття та удосконалення процесу формування бюджетної стратегії економічного зростання.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та роль бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни;
- узагальнити та систематизувати досвід формування і реалізації бюджетної стратегії в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;

- визначити теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики у системі державного регулювання;
- розкрити особливості формування бюджетної стратегії як інструменту забезпечення економічного зростання;
- визначити соціально-економічні фактори впливу на бюджетну стратегію;
- обґрунтувати стратегічні напрями бюджетної політики.

Об'єктом дослідження є бюджетна стратегія як складова соціально-економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження. З метою досягнення поставленої мети в дослідженні використано загальнонаукові і спеціальні методи пізнання явищ і процесів у сфері формування та реалізації бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності та ролі бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено зарубіжний досвід реалізації бюджетної стратегії. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані пропозиції щодо стратегічних напрямів бюджетної політики України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної стратегії та бюджетного регулювання, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення магістерського дослідження.

У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади формування бюджетної стратегії, її сутність та роль як складової соціально-економічного розвитку країни, узагальнено та систематизовано досвід формування і реалізації бюджетної стратегії в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

У другому розділі визначено особливості становлення та розвитку бюджетної політики в Україні, проаналізовано бюджетну політику у системі державного регулювання, розкрито напрями бюджетної стратегії як інструменту забезпечення економічного зростання.

У третьому розділі обґрунтовано пріоритети бюджетної стратегії України, визначено соціально-економічні фактори впливу на бюджетну стратегію та стратегічні напрями бюджетної політики.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СТРАТЕГІЇ

1.1 Сутність та роль бюджетної стратегії як складової соціально-економічного розвитку країни

Бюджет та бюджетна стратегія займають вагоме місце у фінансовій системі держави. У роботах вчених бюджетна стратегія у більшості випадків визначається як вид діяльності, тобто акценти переносяться відразу у практичну площину, підкреслюючи її практичну значимість. Це певною мірою пояснює, чому теоретико-методологічні аспекти дослідження бюджетної політики відстають від практичних потреб та вимог країни, не дозволяють вибудовувати її теоретичну конструкцію (модель) та гальмують визначення та ефективну реалізацію стратегічних напрямів розвитку суспільства. Незважаючи на те, що останнім часом вакуум теоретичних доробок почав заповнюватися [19, 50, 80], проблеми бюджетної політики залишається відкритими та дискусійними.

Важливо відмітити, що бюджетна стратегія має різностороннє змістовне наповнення і кожна з цих сторін може братися за основу її характеристики – звідси й значна кількість визначень бюджетної стратегії, що існує в науковій літературі.

Як категорія управління, його невід’ємний елемент бюджетна стратегія характеризується комплексом (системою) принципів, методів та форм спрямування фінансової діяльності держави, тому синтезує теоретичні надбання не лише теорії державних фінансів, бюджету, а й державного управління, соціології, політології, знаходячись все ж, за образним висловленням Дж. Б’юкенена, у рідній домівці фінансового вчення”. Теоретичним підґрунтям теорії бюджетної політики є фінансова теорія, зокрема, теорія державних фінансів. В.А. Андрущенко констатує, що «У багатьох наукових трактуваннях наука державних фінансів постає як

комплексне вчення, синтезоване з економічних, політичних і соціальних елементів». Вчений акцентує увагу на підході американського вченого Ф. Манна щодо природи державних фінансів, яка розкривається «в трьох теоретико-пізнавальних формах фінансової науки – фінансовій економіці, фінансовій політології, фінансовій соціології». Таким чином, теорія бюджетної політики має спиратися у рівній мірі на кожен із названих форм фінансової науки.

Сучасне розуміння бюджетної політики ґрунтується на ідеї суспільного блага. Теорія суспільних благ перекикається з теорією колективних потреб, якої в Радянській Росії притримувалися вчені - фінансисти 20-х років - А.А. Буковецький, А. Соколов, П.В. Мікеладзе, розглядаючи державу як орган, задовольняючий колективні потреби.

Загальна характеристика підходів щодо сутнісних сторін бюджетної політики дозволяє характеризувати її як економічну категорію. Як економічна категорія бюджетна стратегія відображає економічні відносини з приводу перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою досягнення встановлених цілей. З цієї позиції бюджетна стратегія має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку фінансових (бюджетних) відносин у складі фінансової політики, спрямованої на фінансове забезпечення функцій держави та фінансове регулювання економічних і соціальних процесів з метою досягнення вищої цілі розвитку суспільства. Виходячи з того, що економічні процеси нерозривно пов'язані із соціальними, Ю.В. Пасічник сформулював концепцію соціальних фінансів, у якій урахування поведінки суб'єктів на різних рівнях (міждержавному, національному, регіональному, на рівні підприємства і сім'ї) необхідне при прийнятті фінансових рішень. Предметом науки «соціальні фінанси» є соціальні процеси, що пов'язані з рухом грошових коштів.

В останні роки через різку диспропорцію між зосередженими на державному і місцевому рівнях значними зобов'язаннями і наявними бюджетними коштами, з одного боку, та недостатнім ступенем

відповідальності за їхнє виконання і використання, відбулося загострення кризи державних фінансів.

Складність та масштаби завдань у фінансовій сфері потребують негайного вирішення, а насамперед потрібно внести корективи, які дозволили б суттєво посилити дієвість бюджетної політики, її конструктивний вплив на реалізацію стратегії економічного й соціального розвитку України на подальші роки.

Є багато невідкладних завдань, серед яких необхідно визначати пріоритети, які відповідали б суспільно-політичним і соціально-економічним умовам. Саме чинне законодавство і встановлює пріоритетні завдання.

Визначення пріоритетів потрібне для того, щоб керувати асигнуванням коштів міністерствам і програмам на початку процесу складання бюджету, а також для того, щоб бюджетні пропозиції, подані міністерствами, відповідали пріоритетам уряду в проекті бюджету на відповідний рік.

Основними напрямками бюджетної політики держави на сучасному етапі є: створення соціально-орієнтованої ринкової економіки; стабілізація економічного середовища як передумови розвитку бізнесу; досягнення довготривалого економічного зростання; підвищення життєвого рівня населення.

В умовах нестабільності соціально-економічного розвитку роль держави в розподільчих процесах має зростати. Небагато держав повністю покладаються на ринкові системи розподілу. Один із способів оцінки полягає в аналізі обсягів доходів і видатків бюджету розширеного уряду у співвідношенні з валовим внутрішнім продуктом. Масштаби державного впливу на економіку за цим показником у різних країнах різні. За допомогою бюджету держава здійснює розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів відповідно до завдань її фінансової політики, але цей процес має свої раціональні межі, порушення яких може призвести до деформації вартісних показників і нейтралізації дії бюджетного механізму.

У роботах вчених бюджетна стратегія у більшості випадків визначається як вид діяльності, тобто акценти переносяться відразу у практичну площину, підкреслюючи її практичну значимість. Це певною мірою пояснює, чому теоретико-методологічні аспекти дослідження бюджетної політики відстають від практичних потреб та вимог країни, не дозволяють вибудовувати її теоретичну конструкцію (модель) та гальмують визначення та ефективну реалізацію стратегічних напрямів розвитку суспільства. Незважаючи на те, що останнім часом вакуум теоретичних доробок почав заповнюватися, проблеми бюджетної політики залишається відкритими та дискусійними [19, 50, 80].

Підбиваючи підсумок різним підходам до бюджетної політики відзначимо, що вона має різностороннє змістовне наповнення і кожна з цих сторін може братися за основу її характеристики – звідси й значна кількість визначень бюджетної політики, що існує в науковій літературі.

Як категорія управління, його невід'ємний елемент бюджетна стратегія характеризується комплексом (системою) принципів, методів та форм спрямування фінансової діяльності держави, тому синтезує теоретичні надбання не лише теорії державних фінансів, бюджету, а й державного управління, соціології, політології, знаходячись все ж, за образним висловленням Дж. Б'юкенена, у рідній домівці фінансового вчення". Теоретичним підґрунтям теорії бюджетної політики є фінансова теорія, зокрема, теорія державних фінансів. В.А. Андрущенко констатує, що «У багатьох наукових трактуваннях наука державних фінансів постає як комплексне вчення, синтезоване з економічних, політичних і соціальних елементів». Вчений акцентує увагу на підході американського вченого Ф. Манна щодо природи державних фінансів, яка розкривається «в трьох теоретико-пізнавальних формах фінансової науки – фінансовій економіці, фінансовій політології, фінансовій соціології». Таким чином, теорія бюджетної політики має спиратися у рівній мірі на кожен із названих форм фінансової науки.

Бюджетна стратегія знаходить своє втілення у формах і методах мобілізації бюджетних ресурсів й використанні їх на різні потреби держави, у розвитку економіки і соціального захисту населення, у бюджетному законодавстві, практичних діях у сфері бюджету різних державних структур.

Основним завданням бюджетної політики є оптимальний розподіл та перерозподіл ВВП між галузями народного господарства, соціальними групами населення, територіями. На цій основі має забезпечуватися стійке зростання економіки, створення умов для сталого розвитку. За таких умов важливе значення має також створення надійних соціальних гарантій населенню.

Таким чином, за функціональною ознакою у складі різних типів бюджетної політики можна виділити податкову, соціальну, інвестиційну та інші напрями бюджетної політики. Функціональний аспект бюджетної політики передбачає визначення джерел формування доходів; пріоритетних напрямів витрачання коштів державного та місцевих бюджетів; політику щодо забезпечення збалансованості бюджету й методів ефективного управління державним і місцевим боргом; джерел фінансування дефіциту бюджету; принципів взаємовідносин між окремими рівнями бюджетної системи країни.

Відносини у бюджетній сфері є імперативними, вони регламентуються нормами права. Нормативний аспект бюджетної політики представлений бюджетним правом і бюджетним механізмом. При зміні соціально-економічних умов, цілей і завдань, законодавства тощо здійснюється перебудова бюджетного механізму. Відповідно, вагомим компонентом бюджетної політики стає пошук адекватних форм і методів її реалізації, сприяючих адаптації до зміни цілей і завдань у суспільстві.

Стратегія – це мистецтво керувати соціально-економічними процесами, визначення головного напрямку у досягненні кінцевого результату. Тому бюджетна стратегія держави повинна забезпечувати передбачуваність реакцій бюджетної системи на виклики і можливості, які можуть виникати у межах різних варіантів розвитку світової економіки, передбачати превентивне

застосування адекватного набору заходів при негативній дії зовнішніх і внутрішніх економічних чинників.

Бюджетна стратегія базується на бюджетному прогнозуванні, яке можна трактувати, як діяльність органів влади стосовно побудови імовірнісної моделі зміни показників дохідної та витратної частини бюджету на підставі аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку держави, моделювання і надання обґрунтованого висновку, пропозицій.

О. Д. Василик під бюджетною стратегією розуміє довготривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією. С. І. Юрій та В. М. Федосов вважають, що бюджетна стратегія – це тривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією. Такий курс передбачає прогнозування світових тенденцій розвитку бюджетного механізму, формування концепції створення і використання бюджетних ресурсів, окреслення принципів організації бюджетних відносин. Головна відмінність у наведених підходах до визначення складових елементів бюджетної стратегії полягає у передбаченні «бар'єрів» для необґрунтованих пропозицій щодо збільшення витрат. Вважаємо, що наявність таких обмежень є необхідною складовою бюджетної стратегії, як запобіжного заходу від непередбачених витрат, що загрожують реалізації цілей затвердженої стратегії та стабільності державних фінансів загалом. Проте закріплену в бюджетній стратегії структуру видатків не можна розцінювати як остаточний план видатків на визначений період, оскільки щорічна процедура прийняття бюджету дозволяє корегувати затверджені показники залежно від поточної соціально-економічної ситуації в країні у межах дозволеного «коридору» – відносного показника відхилення від затвердженого значення, перевищення якого може призвести до несприятливих тенденцій та загроз бюджетній стабільності. У цьому контексті мова може йти про проведення так званого «бюджетного маневру» – зміну пріоритетів у фінансуванні витрат державного бюджету. Головне його призначення полягає у

досягненні більшої збалансованості видатків під час реалізації завдань підтримки стабільності у короткостроковому періоді та фінансовим забезпеченням стратегічних цілей розвитку держави.

Якщо бюджетна стратегія не забезпечує досягнення запланованих результатів, це перша серйозна ознака того, що настав час переглянути її пріоритети та механізми реалізації. Якщо немає стратегії, то немає і способу визначити, які дії і рішення уряду сприяють досягненню бажаних результатів, а які ведуть у помилковому напрямі і тільки розпорошують державні фінансові ресурси. Запровадження у бюджетному процесі довгострокового бюджетного планування пов'язано з необхідністю врахування довгострокових ефектів від рішень, що приймаються сьогодні, зокрема, у сфері оподаткування і витратних зобов'язань, та впливу довгострокових зовнішніх чинників (соціальних, демографічних, економічних), а також можливості реалізації пріоритетних завдань програми соціально-економічного розвитку країни.

1.2. Досвід формування і реалізації бюджетної стратегії в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Прагнення до побудови в Україні ефективної системи взаємовідносин між органами різних рівнів у бюджетній сфері і бажання уникнути економічно необґрунтованих рішень спонукає до вивчення як позитивного, так і негативного світового досвіду в організації міжбюджетних відносин. Будь-яка бюджетна система повинна бути зорієнтована на розв'язання завдань будівництва системи, яка відповідала б таким основним вимогам, як соціальна справедливість, економічна ефективність, політична стабільність.

У різних країнах бюджетний устрій відрізняється своїми особливостями, зумовленими державним устроєм, територіально-адміністративним поділом, рівнем розвитку економіки, її структурними рисами. Відомі дві форми державного управління: єдина (унітарна) і федеративна. В унітарних державах (Великобританія, Франція, Італія, Японія та ін.) є дві ланки управління – центральне і місцеве; у федеративних державах (США, Канада, Німеччина,

Швейцарія та ін.) – три ланки управління: центральне, членів федерації і місцеве.

В унітарних державах місцеві бюджети своїми доходами і витратами не входять до державного бюджету, у федеративних державах – не включаються до бюджету члени федерації, доходи і витрати яких не входять у федеральний бюджет.

В унітарних державах бюджетна система являє собою сукупність бюджетів усіх територіально–адміністративних одиниць і складається з двох ланок: державного бюджету і бюджетів місцевих органів самоврядування. Наприклад, бюджетна система Японії має державний бюджет, бюджети 47 префектур і 3 255 муніципалітетів; у Франції бюджетна система складається з центрального бюджету та бюджетів 95 департаментів, близько 38 тис. комун.

У різних країнах існують різноманітні умови (адміністративні, соціальні, національні, культурні, історичні тощо), які впливають на побудову взаємовідносин різних рівнів влади у бюджетній сфері. Залежно від цих умов кожна країна по-своєму вирішує питання побудови міжбюджетних відносин. Види місцевих бюджетів у федеративних країнах визначаються на основі законодавства кожного суб'єкта федерації.

В унітарних державах їхня система встановлюється на основі єдиного загальнодержавного законодавства. Як у федеративних, так і в унітарних зарубіжних країнах немає єдиної бюджетної системи та єдиної бюджетної класифікації. Тому стосовно практики розвинутих країн некоректним є вживання терміна бюджетна система. Слід користуватися поняттям система бюджетів. У цих країнах не формується єдиного зведеного загальнодержавного бюджету. Кожен рівень влади має власний, самостійний і відокремлений від інших бюджет. Цей бюджет він формує і виконує самостійно, відповідно до покладених на нього функцій. Бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня зарубіжних країн не включається до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня.

Закономірним для всіх розвинутих зарубіжних країн є поділ місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види місцевих бюджетів. Це місцеві поточні, або адміністративні, бюджети та місцеві бюджети розвитку, або інвестиційні бюджети. Кожен із цих бюджетів має власні видатки і власні доходи.

Видатки місцевого поточного бюджету спрямовуються на поточні потреби, на забезпечення утримання соціально-культурної сфери, на адміністративні витрати, на соціальний захист, на виконання делегованих повноважень, на сплату видатків з боргу місцевої влади. Доходи місцевого поточного бюджету формується за рахунок місцевих податків і зборів, платежів, загальних субсидій, що надаються державною владою, та деяких інших доходів.

Видатки бюджету розвитку, або бюджету інвестицій, спрямовуються на розвиток соціальної інфраструктури, на капітальні вкладення, на придбання устаткування та обладнання, на інші інвестиційні програми, на сплату основної частини боргу місцевих органів влади. Доходи бюджету розвитку формується за рахунок банківських кредитів, муніципальних (комунальних) позик, інвестиційних субсидій, що надаються державною владою, та за рахунок деяких інших джерел.

Законодавство більшості зарубіжних країн забороняє використання доходів бюджетів розвитку на видатки поточних бюджетів. У законодавстві багатьох зарубіжних країн є також поняття додатковий бюджет і приєднані бюджети. У Франції, наприклад, додатковий бюджет за своєю природою є уточнюючим основний бюджет. В основному бюджеті не може бути точно враховано всіх можливих змін фінансових показників протягом бюджетного року. Ці зміни можуть стосуватися бюджету як поточного, так і інвестиційного. Таким чином, у разі потреби прийнятий основний місцевий бюджет можна скоригувати з допомогою додаткового бюджету. Для зарубіжних країн характерна, як правило, три-або чотирирівнева система бюджетів. Наприклад, у Швеції функціонує трирівнева система бюджетів. Це бюджет центрального

уряду, бюджети губерній (ленів) та бюджети комун. Трирівневу систему бюджетів сформовано в Норвегії, Фінляндії та в інших країнах. Чотирирівнева система бюджетів, наприклад, функціонує у Франції. Це бюджет центрального уряду, бюджети регіонів, бюджети департаментів та бюджети комун.

Як правило, більш висока централізація бюджетної системи і більший обсяг бюджетних коштів, що перерозподіляються, характерні для країн з високим ступенем нерівності бюджетної забезпеченості. Наприклад, у Німеччині після об'єднання західної і східної частин спостерігається нерівність бюджетної забезпеченості між землями: близько 73,0% податкових доходів стягуються на рівні федерації, а обсяг переданої фінансової допомоги з федерального бюджету перевищує 20% доходів земель.

Світова практика виділяє такі методи розподілу бюджетних трансфертів: пропорційно фінансовій силі (доходам) місцевого колективу; багатофакторна формула; компенсація фактичних видатків місцевих колективів; як частина річного бюджету місцевого колективу.

Для розподілу бюджетних дотацій найчастіше застосовуються другий та четвертий методи; для зв'язаних бюджетних трансфертів – перший та третій. Огляд міжбюджетних відносин у зарубіжних країнах та формування дохідної бази місцевих бюджетів включає в себе характеристику адміністративно-територіального устрою держави, короткий огляд податкової системи і, насамперед, систему взаємодії центральних і місцевих органів влади, порядок надання бюджетних трансфертів місцевим.

Ефективність системи міжбюджетних відносин у розглянутих країнах досягається в результаті забезпечення адекватності дохідних джерел видатковим потребам усіх рівнів бюджетів. Сума власних доходів бюджету і переданих трансфертів дозволяє повністю виконати встановлені видаткові зобов'язання. Розподіл фінансової допомоги характеризується прозорістю і стабільністю механізму вирівнювання.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Бюджетна політика у системі державного регулювання

Необхідними умовами стабільності бюджетної системи є проведення бюджетної політики, спрямованої на забезпечення гармонійного поєднання принципів бюджетного унітаризму з елементами децентралізації, реформування цих відносин з удосконаленням порядку розподілу трансфертів з державного бюджету на основі прозорих та об'єктивних критеріїв, що ґрунтуються на чіткому розмежуванні бюджетних повноважень та стабільній системі закріплення дохідних джерел за бюджетами.

Серед структурних елементів бюджетного процесу особливе місце і роль належить блоку визначення відрахувань до бюджету. Основним об'єктом перерозподілу є ВВП, тому співвідношення між цими показниками й ресурсами, що перерозподіляються через бюджет, дає певні уявлення про масштаби перерозподілу і всі пов'язані з цим процеси. Слід удосконалювати методику й методологію розрахунків узагальнюючих економічних показників, у першу чергу таких, як показники ВВП и НД. Стабілізація економічного становища в Україні потребує створення надійної системи надходжень до Державного бюджету України. За останні роки матеріали свідчать, що без внесення змін у систему оподаткування, уживання радикальних заходів щодо відродження вітчизняного виробництва, упорядкування державних видатків змінити ситуацію на краще в поточному році нереально.

Незважаючи на проведення бюджетної реформи, багато проблем функціонування бюджетної системи залишаються нерозв'язаними. Необхідність внесення змін до нормативно-правових актів в бюджетній сфері насамперед зумовлена потребою розширення фінансової основи місцевого самоврядування. Необхідне запровадження нових механізмів міжбюджетних відносин, які повинні передбачати поступове вирівнювання забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць бюджетними коштами при

одночасному створенні стимулів для місцевих органів влади і самоврядування до раціоналізації показників місцевих бюджетів та нарощування їх доходної бази.

Місцеві бюджети мають свою внутрішню структуру та характерні відмінності. Так, незважаючи на те, що на сьогодні налічується місцевих бюджетів усього понад 14 тис., а найчисельнішу групу становить сільські й селищні бюджети — більше, як 10 тис., понад 72 % всіх витрат місцевих бюджетів здійснюється через обласні бюджети та бюджети міст загальнодержавного й обласного підпорядкування. Найбільш чисельну групу складають бюджети районів, що об'єднують районні, селищні, сільські та міст районного підпорядкування, які є базовими в бюджетній системі країни. Через них мобілізується й використовується майже третина всіх ресурсів місцевих бюджетів. Проте сьогодні саме в цій ланці місцевих бюджетів існує найбільше питань, які потребують свого вирішення. Насамперед це питання закріплення за ними постійних джерел доходів, а також питання вдосконалення взаємовідносин і з державним, і з обласними бюджетами. Бюджетна реформа як процес охоплює досить широку сферу суспільних відносин і інтересів. Тому не слід її звужувати тільки до рамок політики видатків чи міжбюджетних відносин, оскільки бюджетна реформа охоплює сферу податкової, бюджетної та грошово-кредитної політики, а також структурної політики в економіці, соціальній сфері й державному управлінні. Стан реформування цих сфер безпосередньо впливає на бюджетну реформу і стан державних фінансів. Саме недостатнє розуміння в попередні роки цього тісного взаємозв'язку та взаємозалежності великою мірою зумовили більшість фіскальних і економічних проблем України. Нині для України одним із надзвичайно важливих завдань у галузі бюджетної політики є недопущення подальшого зниження рівня життя найменш забезпечених і найуразливіших верств населення.

Держава має гарантувати, що життєвий рівень населення не впаде нижче від прожиткового мінімуму. В умовах дефіциту коштів для забезпечення потреб у соціальній сфері необхідне жорстке нормування розподілу наявних у державі

фінансових ресурсів, що має ґрунтуватися на об'єктивній системі показників державних соціальних стандартів і соціальних норм, розрахованих з огляду на мінімальні потреби та можливості суспільства на конкретному етапі розвитку. Негативний вплив на стан економічного розвитку та процеси регулювання грошово-кредитного ринку справляє практика накопичення бюджетних коштів на рахунках банківської системи.

Такі дії призводять до недофінансування запланованих видатків як в цілому, так і в часовому вимірі, створення штучного профіциту бюджету, видимості благополуччя, хоча потреба в бюджетних асигнуваннях не задовольняється, до замороження істотної частини державних фінансових ресурсів.

Постійна наявність великих обсягів бюджетних коштів на рахунках банків свідчила, що, незважаючи на впровадження казначейської системи виконання державного бюджету, чинна практика управління бюджетними ресурсами була на користь банківської системи. Водночас мети, за якою передбачалося, що всі ресурси держави повинні працювати максимально ефективно з дотриманням принципу наявності мінімально необхідної суми залишків коштів на рахунках Державного казначейства України, не було досягнуто.

Виходячи з дослідження причин нагромадження чималих сум бюджетних коштів у залишках в установах банків, було виявлено недостатню оперативність розпорядників коштів і відсутність дієвих важелів для впливу на цей процес органів Державного казначейства. Треба зауважити, що впродовж останніх років існувала тенденція до нагромадження бюджетних коштів на депозитах Уряду і в комерційних банках, і в Національному банку України.

Водночас спостерігалось недовиконання видаткової частини зведеного бюджету (порівняно з плановим розписом), зокрема таких статей, як видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення (разом становлять 36—42% загальної суми видатків). Наявна тенденція до зростання залишків на рахунках розпорядників бюджетних коштів. Такий стан

пояснювався тим, що з вини головних розпорядників коштів чималі суми безпідставно затримувалися на рахунках Державного казначейства України через їх несвоєчасний розподіл, відсутність належно оформленої кошторисної документації, угод на поставку матеріальних цінностей, обладнання та недосконалість системи управління видатками державного бюджету. Основними причинами, які призводили до нагромадження зазначених залишків, були: — невчасне подання головними розпорядниками до Державного казначейства України розподілів виділених коштів та інших документів (реєстрів змін до мережі та зведених кошторисів); — несвоєчасне оформлення Міністерством фінансів України довідок про зміну розпису видатків, зокрема під час здійснення видатків із резервного фонду Кабінету Міністрів України та державних капітальних вкладень.

Ситуація, що складається в останні роки, підтверджує, що навіть зведення ресурсів на єдиному казначейському рахунку не вирішило всіх проблемних питань, а тільки підтвердило необхідність перегляду або зміни існуючих механізмів з управління видаткової частини бюджету, перерозподілу обов'язків і відповідальності між Міністерством фінансів, Державним казначейством і розпорядниками бюджетних коштів. Як позитивний момент треба відзначити, що, починаючи з 2006 р., відбулися деякі зміни у процесі виконання бюджету. Кошти від господарської діяльності бюджетних установ (власні надходження бюджетних установ) було включено до бюджету.

Державне казначейство України стало центральною системою бухгалтерського обліку для бюджетних установ. Це створило базу для впровадження уніфікованих правил із реєстрації зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і здійснення контролю органами казначейства за цим процесом, який потребував удосконалення щодо встановлення належного внутрішнього контролю на всіх етапах видатків. У 1995 р. Уряд України прийняв рішення про випуск державних цінних паперів — ОВДП. Цим було започатковано функціонування фондового ринку в нашій країні.

Одним з основних недоліків здійснюваної бюджетної та грошово-кредитної політики було те, що великі внутрішні резерви було спрямовано не на розвиток виробництва, а на покриття дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу та кредитування уряду. Важливою передумовою побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Фінансовий бік незалежності місцевих органів влади є визначальним, адже від фінансових можливостей залежать в кінцевому підсумку їх реальні владні функції.

Механізм перерозподілу бюджетних коштів між різними ланками бюджетної системи, що діяв раніше, не відповідав принципам самостійності та фінансової незалежності місцевих органів влади. Переважали в основному адміністративні методи управління, унаслідок чого відносини між центральними та регіональними органами влади мали адміністративний характер. Централізація управління економікою пов'язана з мобілізацією й розподілом через центр переважної частини матеріальних і фінансових ресурсів.

Якщо це необхідно протягом короткого періоду часу для реалізації конкретних програм, то таке постійне становище призвело до того, що в одних регіонах виховувалось утриманство, економічна безвідповідальність, а в інших, внаслідок постійного стягування ресурсів, з'являється незацікавленість у кінцевих результатах своєї діяльності. Тому сьогодні питання фінансової децентралізації та економічної самостійності регіонів стають особливо гострими.

Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Держава не може успішно розвиватись та економічно процвітати, не даючи гарантій фінансової незалежності місцевим органам влади. Це об'єктивна необхідність формування нових економічних відносин. Фінансову незалежність місцевого самоврядування треба розглядати насамперед як економічний простір для його

діяльності в межах певної території на принципах економічної ефективності та економічної доцільності.

Пріоритетною умовою в цьому випадку повинна бути сукупність територіальних інтересів, що відображають особливості економічних і соціальних умов регіону. Отже, під фінансовою незалежністю місцевого самоврядування розуміється можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного й соціального розвитку цієї території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління. Передумовою фінансової незалежності місцевого самоврядування є розумна з погляду економічної доцільності децентралізація влади й адекватний розподіл повноважень, відповідальності, а отже, і фінансово-економічної бази між центром і регіонами, місцевими органами управління.

Межі фінансової незалежності місцевого самоврядування завжди повинні визначатись у законодавчому порядку, тобто закон повинен чітко окреслювати функції місцевого самоврядування і відповідно до них джерела ресурсів, які становитимуть фінансове забезпечення цих функцій. Ступінь децентралізації у визначенні податків та прийнятті рішень залежить від політичних, економічних та інституційних особливостей країни, а також від тієї ролі, яка в ній відводиться органам місцевої влади. Проте розподіл функцій істотною мірою залежить від оцінних суджень та емпіричних наслідків, що важко піддається перевірці.

Тенденція до децентралізації відповідальності за виконання доходної та видаткової частин місцевих бюджетів у країнах з перехідною економікою часто призводить до ситуації, коли визначення видатків місцевих органів влади випереджає вирішення питання про забезпечення ресурсами для їхнього фінансування. Чим ширшою є сфера повноважень місцевої влади, тим вищою повинна бути частка державних надходжень, яка розподіляється на користь місцевих органів влади. Універсальної моделі фінансування, яка була б однаково прийнятною для всіх країн, не існує.

Таким чином в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку роль держави в розподільчих процесах має зростати. За усі роки незалежності України продовжується тенденція до зниження рівня одержавлення ВВП.

Бюджетна реформа повинна охоплювати сферу податкової, бюджетної та грошово-кредитної політики, а також структурної політики в економіці, соціальній сфері й державному управлінні. Стан реформування цих сфер безпосередньо впливає на стан державних фінансів.

Негативний вплив на стан економічного розвитку та процеси регулювання грошово-кредитного ринку справляє практика нагромадження бюджетних коштів на рахунках банківської системи. Такі дії призводять до недофінансування запланованих видатків, зокрема таких статей, як видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне.

Безперервні розширення обсягу ОВДП і підвищення рівня їх доходності спричинили будівництво «піраміди», яка нічим не підкріплюється з боку держави і будь-який момент може призвести до краху фондового ринку.

Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Держава не може успішно розвиватись та економічно процвітати, не даючи гарантій фінансової незалежності місцевим органам влади.

Сучасна модель державного регулювання національної економіки у контексті процесів регіоналізації та глобалізації має будуватися зважаючи на завдання забезпечення макрофінансової стабільності, стимулювання економічного зростання, сталого розвитку та економічної безпеки в сучасній економічній політиці, що потребує проведення виваженої бюджетної політики, як вагомого фактора динамічного соціально-економічного розвитку, необхідної умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, попередження екологічних проблем. Це можливо завдяки тому, що політика впливає, перш за все, на соціальну сферу економіки. Крім того, через систему державних (муніципальних) замовлень можуть вирішуватися завдання суспільного

відтворення, здійснюватися селективний вплив на економічні та соціальні процеси за пріоритетними напрямками.

Бюджетна політика у системі державного регулювання, маючи у своєму арсеналі вагомі важелі та інструменти вибору й реалізації напрямків використання грошових коштів, сконцентрованих у бюджетній системі, відіграє значну роль у спрямуванні коштів бюджету на ті чи інші напрями, визначені у суспільстві як пріоритетні. Пріоритети бюджетної політики відіграють важливу роль у регулюванні економічного розвитку країни та розв'язанні соціальних проблем. Протиріччя, які виникають при визначенні пріоритетів бюджетної політики є одними із найпроблемніших, вони тісно пов'язано з оптимальним розподілом та ефективним використанням бюджетних коштів. Суб'єктивне визначення пріоритетними значної кількості галузей економіки в 1990 - х рр. спричинило до розпорошення бюджетних коштів, низької соціальної ефективності їх використання, підвищення податкового навантаження на суб'єктів економіки. Високе значення податкового коефіцієнта, що характеризує рівень податків в Україні, нерівномірність розподілу податкового тягаря між окремими галузями економіки та інші фактори негативно впливають на величину доходів бюджетів усіх рівнів. Обсяг функцій і зобов'язань держави, який сформувався в Україні, характеризується значним перевантаженням порівняно з можливостями суспільства їх фінансувати. Це посилює гостроту проблеми визначення пріоритетів бюджетної політики загальнодержавного та регіонального рівнів. Реалізація політики зниження податкового тиску на реальний сектор економіки та обмеженість коштів бюджетів актуалізує дослідження питань, пов'язаних з визначенням пріоритетів бюджетної політики.

Підкреслюючи вагомість проблеми визначення пріоритетів бюджетної політики, автори першої в Україні праці, присвяченій теоретичним засадам формування бюджетної політики визначають її як системну сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу і

використання бюджетної системи для рішення економічних та соціальних завдань країни”. У цій роботі також акцентується увага на існуванні суттєвих недоліків у механізмі визначення пріоритетів бюджетної політики. Серед них і на сьогодні актуальними залишаються: наявність великої кількості пріоритетів, які практично неможливо реалізувати в умовах обмежених бюджетних ресурсів; відсутність наступності й послідовності в реалізації визначених пріоритетів; визначення пріоритетів, які на практиці виявляються недосяжними за даних умов функціонування економіки країни; значний перелік захищених статей бюджету (які фактично є пріоритетами); відсутність розрахунку потреби у бюджетних коштах для реалізації пріоритетів бюджетної політики; невідповідність напрямів використання бюджетних коштів визначеним пріоритетам; неузгодженість бюджетних пріоритетів із завданнями Програми соціально-економічного розвитку України. Подолати вищенаведені недоліки в процесі формування пріоритетів бюджетної політики можна лише шляхом зміни методологічного підходу до їх визначення.

Цілком справедливо, що «неправильна розстановка наголосів при виборі пріоритетів або взагалі їх відсутність призводить до розпорошення фінансових ресурсів держави, їх відволікання на фінансування другорядних напрямків, і відповідно, зниження загальної ефективності економічної політики». Поряд з цим широке коло пріоритетів означає, що пріоритети не визначені взагалі. Цілком справедливо відмічає В.Лемак: «Наявність сотні пріоритетів свідчить про їх відсутність».

Враховуючи, що стратегія бюджетної політики є вагомим компонентом довгострокової програми економічного й соціального розвитку країни, пріоритети бюджетної політики повинні логічно визначатися із загальнонаціональних пріоритетів та ґрунтуватися на документах, які затверджуються Верховною Радою України. За такого підходу, бюджетна політика виступає інструментом реалізації визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим можна погодитися з І.В. Запатріною, що «Коливання в економічній політиці країни, відсутність загальноприйнятих

стратегічних орієнтирів, єдиної обґрунтованої стратегії соціально-економічного розвитку України на довгострокову перспективу стали одними із суттєвих факторів, які стримують розвиток фінансової політики. Фінансова політика є однією зі складових економічної політики та інструментом реалізації функцій, покладених на державу, зокрема, у питаннях втілення у життя державної стратегії економічного розвитку. За умов відсутності такої стратегії досить складно визначити зміст та інструменти фінансової політики»

Таким чином, визначаючи пріоритети бюджетної політики, важливо: знаходитися у руслі загального поступу (розвитку) українського суспільства; враховувати стан та особливості розвитку країни та бюджетної системи; пріоритети бюджетної політики підпорядковувати пріоритетам соціально-економічної політики; пріоритети бюджетної політики у частині розподілу бюджетних коштів повинні визначати оптимальну структуру видаткової частини державного та місцевих бюджетів та дохідних джерел, у їх складі - податкових видатків у аспекті їх впливу на визначені у суспільстві пріоритетні напрями розвитку.

2.2. Бюджетна стратегія як інструмент забезпечення економічного зростання

Бюджетна стратегія економічного зростання визначається як система взаємоузгоджених стратегічних бюджетних цілей, які відбивають довгострокові національні пріоритети, усталених правил, принципів, критеріїв, процедур, алгоритмів і технологій бюджетного регулювання для оптимального вибору (з усіх можливих) і прийняття органами державної влади, що мають відповідну компетенцію, обґрунтованих стратегічних і поточних політико-економічних, організаційно-інституційних та оперативно-управлінських рішень з питань бюджетно-податкового регулювання, відповідно до яких конкретизуються, нормативно закріплюються та поетапно реалізуються похідні цілі бюджетного планування й програмування, формуються доходи й видатки державного бюджету, бюджетні ресурси економічного зростання для фінансового

забезпечення (при існуючих і потенціальних обмеженнях і ризиках) переходу від нинішнього стану національної економіки до її бажаного майбутнього стану у середньо та довгостроковому періодах [79].

Потреби практики формування й реалізації бюджетної стратегії економічного зростання зумовлюють певну варіантність інструментів досягнення відповідних цілей, оскільки напрями загальноекономічної та бюджетно-податкової політики відображають концептуальні положення щодо розмірів державного сектора, бажаного або допустимого рівнів бюджетного дефіциту та державного боргу; співвідношення монетарних і немонетарних чинників інфляції; ступеня відкритості національної економіки; використання інструментів дискреційної чи автоматичної фіскальної політики; оцінки середньо та довгострокових бюджетних ризиків та обмежень; тощо.

Україні потрібна науково обґрунтована, фінансово збалансована, інституційно забезпечена, нормативно визначена, реально здійсненна та ефективна “Бюджетна стратегія економічного зростання”, розрахована на середньостроковий та довгостроковий періоди.

У країнах ЄС реалізація бюджетних стратегій розглядається як засіб оздоровлення державних фінансів, оптимізації фіскальної політики і податкової системи, а в деяких країнах відповідно, вдосконалення міжбюджетних відносин. При переході до широкого застосування бюджетування, орієнтованого на результат, необхідно критично оцінити структуру видатків бюджету і відмовитися від тих з них, які здійснюються за інерцією, без належного контролю за їх результативністю. Необхідно реально оцінити фінансовий стан держави, можливості фінансувати її конкретні функції з урахуванням державних зобов'язань, закріплених законодавчо, визначити основні бюджетні ризики й загрози у середньо та довгостроковому періодах, виробити відповідну стратегію управління ними. Одним з негативних проявів поточного стану бюджетного планування в Україні є неузгодженість процесу розробки, складання і реалізації державних цільових програм із середньостроковим бюджетним плануванням. Це спричиняє недостатне

бюджетне фінансування впродовж усього періоду виконання цих програм, а також зниження їх результативності та економічної ефективності.

Аналіз бюджетної політики в Україні у контексті формування бюджетної стратегії економічного зростання показує, що здійснені заходи були непослідовними і не забезпечили формування сталих тенденцій до посилення економічно стимулюючої функції бюджету. Зазначено, що, з точки зору впливу на темпи економічного зростання, істотним недоліком бюджетної політики є коливання обсягів державних інвестицій та соціальних виплат населенню. Для перетворення бюджетної політики на дійовий засіб формування інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання необхідно забезпечити поступове зростання обсягу державних інвестицій та корелювати темпи зростання соціальних видатків бюджету з динамікою ВВП і бюджетними надходженнями.

Основною особливістю формування бюджетної стратегії економічного зростання з точки зору видатків держбюджету є чітке визначення стратегічних пріоритетів, пов'язаних з бюджетними інвестиціями (капітальними видатками), насамперед, у ті фактори економічного зростання, які позитивно впливають на його сталість і темпи у довгостроковому періоді, зменшують внутрішні та зовнішні ризики для національної економіки, її бюджетної системи.

Для України першорядного значення набувають: а) бюджетні інвестиції, направлені у підвищення якості людського капіталу в інноваційно генеруючих секторах економіки; б) бюджетні інвестиції в межах стратегічних бюджетних програм середньострокових структурних реформ; в) бюджетні інвестиції в об'єкти інфраструктури, що перебувають у стані “критично можливого функціонування” або викликають загрози та ризики національного масштабу; г) бюджетні інвестиції, що мають мультиплікативний ефект, сприяють дифузії технологій, знань і досвіду в секторах, здатних до динамічної модернізації шляхом “імітаційної поведінки”.

Згідно Прогнозу Державного бюджету України основними завданнями є: підвищення результативності та ефективності здійснення бюджетних видатків; посилення бюджетної дисципліни та контролю за витратами бюджету;

забезпечення фінансування інвестиційних проектів (програм) строком реалізації більше одного року; зниження впливу політичного фактора на формування бюджетних пріоритетів.

Середньостроковий бюджетний прогноз зорієнтований на формування сприятливого макроекономічного середовища, відновлення та підтримання високих темпів економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі, забезпечення оптимального податкового та боргового навантаження та гарантованого виконання державою соціальних зобов'язань. Зазначені фактори стануть найважливішими конкурентними перевагами національної економіки, що сприятиме залученню інвестицій, впровадженню інновацій, модернізації економіки, а також розширенню можливостей для виконання соціальних програм.

На середньострокову перспективу основними завданнями державного бюджету є: забезпечення справедливої, стабільної, спрямованої на забезпечення фіскальної достатності системи оподаткування як фактора активізації підприємницького потенціалу та зниження частки тіньової економіки; покращення добробуту та якості життя населення шляхом економічно обґрунтованого підвищення державних соціальних стандартів та гарантій, удосконалення системи надання пільг і допомоги; зниження рівня дефіциту державного бюджету та частки державного боргу у валовому внутрішньому продукті; підтримка структурних реформ у реальному секторі економіки і соціальній сфері та залучення інвестицій в економіку; зниження адміністративного та регуляторного тиску на бізнес; підтримка економічного зростання регіонів, зміцнення фінансово-економічної самостійності місцевих бюджетів; поліпшення фінансових показників діяльності державних підприємств; підвищення ефективності управління бюджетними коштами шляхом удосконалення та розширення сфери застосування програмно-цільового методу та подальшої оптимізації бюджетних програм.

Таким чином формування бюджетної стратегії економічного зростання передбачає запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом

як складової частини системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики.

Таким чином, фінансово-бюджетні відносини в Україні мають багату історію і в своєму становленні пройшли шлях від примітивних родових відносин до формування сучасної бюджетної системи, що відповідає основним економічним, політичним і соціальним принципам; у своєму розвитку фінансово-бюджетні відносини переживали періоди як централізації влади і відповідно бюджетних відносин, так і розвитку місцевого самоврядування; зараз поряд з уже вжитими позитивними заходами в бюджетній сфері необхідно й надалі вдосконалювати фінансово-бюджетні відносини в галузі реформування бюджетної системи і міжбюджетних відносин, зміцнювати фінансову основу місцевого самоврядування.

Бюджет є вагомою складовою системи фінансового регулювання економіки, його збалансованість, оптимальність є однією з основних умов економічного зростання. Слід зазначити, що бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість бюджетної системи. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи.

Необхідними умовами стабільності бюджетної системи є проведення бюджетної політики, спрямованої на забезпечення гармонійного поєднання принципів бюджетного унітаризму з елементами децентралізації, реформування цих відносин з удосконаленням порядку розподілу трансфертів з державного бюджету на основі прозорих та об'єктивних критеріїв, що ґрунтуються на чіткому розмежуванні бюджетних повноважень та стабільній системі закріплення дохідних джерел за бюджетами.

Необхідність внесення змін до нормативно-правових актів в бюджетній сфері насамперед зумовлена потребою розширення фінансової основи місцевого самоврядування. Необхідне запровадження нових механізмів міжбюджетних відносин, які повинні передбачати поступове вирівнювання забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць бюджетними коштами при одночасному створенні стимулів для місцевих органів влади і самоврядування до раціоналізації показників місцевих бюджетів та нарощування їх доходної бази.

Бюджетна реформа повинна охоплювати сферу податкової, бюджетної та грошово-кредитної політики, а також структурної політики в економіці, соціальній сфері й державному управлінні. Стан реформування цих сфер безпосередньо впливає на стан державних фінансів.

Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Держава не може успішно розвиватись та економічно процвітати, не даючи гарантій фінансової незалежності місцевим органам влади.

Бюджетна стратегія економічного зростання визначається як система взаємоузгоджених стратегічних бюджетних цілей, які відбивають довгострокові національні пріоритети, усталених правил, принципів, критеріїв, процедур, алгоритмів і технологій бюджетного регулювання для оптимального вибору (з усіх можливих) і прийняття органами державної влади, що мають відповідну компетенцію, обґрунтованих стратегічних і поточних політико-економічних, організаційно-інституційних та оперативно-управлінських рішень з питань бюджетно-податкового регулювання, відповідно до яких конкретизуються, нормативно закріплюються та поетапно реалізуються похідні цілі бюджетного планування й програмування, формуються доходи й видатки державного бюджету, бюджетні ресурси економічного зростання для фінансового забезпечення (при існуючих і потенціальних обмеженнях і ризиках) переходу

від нинішнього стану національної економіки до її бажаного майбутнього стану у середньо та довгостроковому періодах.

Формування бюджетної стратегії економічного зростання передбачає запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової частини системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики.

Вагомим інструментом забезпечення довгострокової бюджетної збалансованості є реформування окремих секторів бюджетної сфери, зміна бюджетної моделі у тому числі бюджетної архітектури. Зазначені зміни повинні ґрунтуватися на обґрунтованих концептуальних засадах бюджетної політики і реалізовуватися завдяки спільним і узгодженим діям органів державної влади та місцевого самоврядування. Активізація можливостей бюджетної стратегії потребує раціонального використання її регуляторного потенціалу, насамперед визначення шляхів підвищення її ефективності та дієвості.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

3.1. Соціально-економічні фактори впливу на бюджетну стратегію

Формування бюджетної політики, її змісту і завдань здійснюється під впливом сукупності різноманітних факторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які ускладнюють функціонування регуляторного механізму реалізації бюджетної політики. При цьому внутрішні та зовнішні фактори впливають на складові елементи механізму бюджетної політики, що потребує аналізу умов його функціонування, враховуючи, що «Навіть просте врахування конкретних умов чи обставин функціонування економічного механізму може дозволити визначити можливі, бажані чи негативні, зміни як у характері його дії, так і в його результатах».

Найвагомішими зовнішніми факторами слід назвати: кредитні відносини з міжнародними фінансовими інститутами, країнами і корпораціями, експортно-імпорتنі операції, участь України у світовому поділі праці тощо. Серед внутрішніх факторів найбільш впливовими називають: економічну політику держави, суспільно-економічні процеси (стан розвитку економіки, соціальної сфери, сформовані суспільні потреби тощо), політичні процеси, обсяг функцій держави, розвиток інститутів тощо. Сукупна дія зовнішніх та внутрішніх факторів повною мірою впливає на регуляторний потенціал бюджетної політики та часто є причиною невідповідності її цілей та отриманих результатів, отже впливає на її ефективність.

Урахування різноманітних факторів бюджетної політики потребує визначення їх впливу як на процеси мобілізації доходів до бюджету, що визначає ступінь маневреності бюджетної політики, так і видатків, отже повноту реалізації функцій держави.

У свій час А. Вагнер окреслив фактори, які впливають на розвиток фінансових систем: організація народного господарства та промисловості, право власності; політичний устрій, господарські групи; соціальні групи; організація воєнної оборони. Зарубіжні вчені серед найважливіших факторів бюджетної політики виділяють наступні: зростання витрат із надання державних послуг; зміцнення позицій концепції „держави добробуту”; зростання „ефекту заміщення”; зміна інституційних умов.

Значна увага сучасних дослідників спрямована на вивчення факторів, які впливають на бюджетну політику у сфері державних видатків у аспекті вирішення проблеми посилення їх впливу на соціально-економічні процеси. Так, І.О. Луніна зазначає, що під впливом політичних та економічних факторів відбуваються зміни рівня державних видатків [35]. Серед найвагоміших виокремлюються: зміна структури потреб домогосподарств та зростання питомої ваги потреб, які задовольняються державою; зміна можливостей фінансування потреб населення; зміна відносного значення благ і послуг, надання яких державою зумовлене наявністю зовнішніх ефектів; проведення стабілізаційної політики; збільшення державного боргу та зростання процентних витрат; демографічні зміни.

Наше завдання полягає у систематизації факторів, які впливають на бюджетну політику держави, та виявленні ступеня їх впливу на формування і реалізацію бюджетної політики, адже надмірна концентрація їх негативного впливу може спричинити до недовіри не лише окремих інструментів, а й до зниження ефективності функціонування всього бюджетного механізму в системі державного регулювання. Разом з тим, поглиблене розкриття специфічних рис бюджетної політики в Україні для окреслення напрямів її модернізації потребує чіткого розуміння що саме перешкоджає чи ускладнює її ефективний вплив на соціальні й економічні процеси в суспільстві. Іншими словами, для того, щоб бюджетна політика України набула рис політики цивілізованої розвиненої країни, необхідно чітко визначити причини, які впливають на її формування і реалізацію.

За останні роки бюджетна політика в Україні під впливом політичних та організаційних чинників зазнала значних змін. При цьому вона не відзначалася стабільністю та послідовністю. Зміни у складі урядових команд призводили не тільки до запровадження різних важелів її реалізації. Суттєві корективи вносилися також у визначення цілей та пріоритетів бюджетної політики. Це стало основою різноспрямованого її впливу на розвиток економіки та розв'язання соціальних проблем в Україні.

У 2005-му — першій половині 2006 року відзначалося зниження результативності бюджетної політики, передусім у сфері розвитку економіки. Мало місце різке погіршення показників економічної динаміки. Намагання розв'язати гострі соціальні проблеми шляхом істотного збільшення обсягів перерозподілу ресурсів через державний бюджет без забезпечення реального підґрунтя для досягнення цієї мети не дало очікуваного результату. Натомість у здійсненні бюджетної політики стали активніше використовуватися адміністративні важелі; значно загострилися проблеми фінансового розвитку місцевого самоврядування; знизилася ефективність міжбюджетного регулювання. Наслідком стало погіршення не лише економічного, а й соціального розвитку країни: темпи зростання ВВП скоротилися в 4,65 рази й досягли рівня вдвічі меншого, ніж у країнах ЄС, спостерігалось підвищення номінального обмінного курсу гривні, зріс індекс споживчих цін, значно збільшилося податкове навантаження, погіршилася ситуація й у сфері інвестиційної діяльності. Результатом стало зниження темпів приросту реальних доходів населення.

Слід наголосити, що такі зміни супроводжувалися зменшенням прямого й гарантованого державного боргу, а також підвищенням пенсійних витрат і зарплати в державному секторі економіки. Проте скорочення боргу за умов істотного зменшення приросту ВВП і погіршення багатьох інших ключових показників розвитку країни навряд чи можна віднести до позитивних результатів. А що стосується пенсійних витрат та заробітної плати в

державному секторі економіки, то зростання цих показників значною мірою було нівельовано ростом споживчих цін та ревальвацією курсу гривні.

За таких умов постало питання переорієнтації бюджетної політики на нові цілі та пріоритети. Уряд підкреслив необхідність переходу від моделі економічного розвитку орієнтованого на стимулювання споживання, до моделі стимулювання інвестиційної активності й розвитку вітчизняного виробництва. Для цього, на його переконання, слід проводити активну політику підтримки національного виробника, вітчизняного експорту й розвитку імпортозамінного виробництва.

Такий підхід передбачає запровадження радикальних змін у проведенні державної бюджетної політики. Цей курс повинен забезпечити не лише поступальний економічний, а й соціальний розвиток України.

У визначенні напрямів удосконалення бюджетної політики важлива роль лежить формуванню її цілей, а також першочергових завдань, які потребу розв'язання. Згідно з Бюджетною стратегією (Прогнозом показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2013—2015 роки), стратегічною метою є "побудова конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграція в європейське співтовариство". А до стратегічних цілей бюджетної політики віднесено досягнення високої якості життя громадян, конкурентоспроможності економіки, встановлення ефективної та справедливої влади, створення інтегрованої у глобальні процеси та шанованої у світі держави .

Досягнення головної мети бюджетної політики передбачає збільшення реальних доходів громадян, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються населенню, створення належних умов для здобуття освіти, охорони здоров'я, підвищення культури, захисту конституційних прав, охорони навколишнього природного середовища та ін. Для розв'язання таких завдань потрібно забезпечити поступальний розвиток підприємницької діяльності, прискорення економічного зростання, досягнення повної зайнятості, стримування інфляції, активізацію інвестиційної діяльності тощо.

Останніми роками державна фінансова політика України поступово переорієнтовується на розв'язання економічних та соціальних проблем із використанням непрямих важелів. Аби бюджетна політика забезпечила економічне зростання, орієнтоване на підвищення якості життя громадян, потрібні відповідні важелі, а саме:

- забезпечення проведення структурної перебудови господарського комплексу з метою формування його раціональної структури, що відповідає вимогам розвитку соціальної ринкової економіки;

- створення адекватної матеріальної бази, яка є основою підвищення конкурентоспроможності бізнесу;

- зміцнення потенціалу вітчизняного товаровиробника й посилення його конкурентоспроможності;

- підвищення якості людського капіталу, залученого до виробничої та посередницької діяльності;

- створення адекватної розвитку ринкової економіки інфраструктури;

- формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками стосовно умов праці, участі в управлінні підприємствами та розподілі доходів;

- підвищення стимулюючої ролі оплати праці;

- підвищення ефективності державного регулювання розвитку економіки;

- послаблення децентралізації економічного розвитку й посилення економічного потенціалу регіонів.

У становленні соціальної ринкової економіки бюджетна політика відіграє важливу роль. Для забезпечення поступального і стабільного економічного розвитку вона має бути спрямована на розв'язання таких важливих проблем, як проведення структурної перебудови господарського комплексу країни, створення адекватної ринковому розвитку інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу, забезпечення економічного зростання за рахунок впровадження інновацій, проведення активної політики

формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками, що має стати основою забезпечення зростання доходів населення, і передусім приросту заробітної плати та підвищення її стимулюючої ролі.

У 2012 році розпочато перехід до нової моделі бюджетної політики. Заплановано провести стабілізаційні заходи для підвищення ефективності розвитку державних фінансів, а також активізувати бюджетну політику з метою прискорення інвестиційної діяльності.

Державна фінансова політика в Україні недостатньо спрямована на підвищення інноваційної активності вітчизняного бізнесу, зокрема на посилення мотивації для впровадження інновацій. Українські науковці також звертають увагу на те, що в розвинених країнах переважну частку витрат на проведення НДР 60 % усього фінансування розробки інноваційних проектів) бере на себе бізнес. Тому бюджетна політика розвитку інновацій повинна зводитися, передусім, до підвищення якості та ефективності надання бюджетних послуг.

3.2. Стратегічні напрями бюджетної політики

Орієнтація на побудову інноваційної соціально-орієнтованої моделі розвитку України в умовах динамічного розгортання процесів глобалізації та вичерпання потенціалу інерційного розвитку національної економіки потребує послідовних заходів у руслі науково обґрунтованої соціально-економічної стратегії. Бюджетна стратегія у контексті сталого розвитку на базі інформаційно-технологічних досягнень, завдань забезпечення національної конкурентоспроможності та соціальної політики, реалізуючи найважливіші функції держави в умовах ринкових відносин, виступає в єдності із соціально-економічною стратегією та тактикою, яка спрямована на розвиток суспільства. Такий функціональний зв'язок зумовлює не просто єдність цілей та, відповідно, практичних регулятивних задач, але й парадигму сучасного розвитку національної регулятивної системи.

Водночас, бюджетна стратегія, будучи тісно пов'язаною з іншими формами економічної та фінансової політики, є відносно самостійною системою управління і, зокрема, регулювання, спроможною сприяти реалізації стратегічних і тактичних цілей суспільства. Без перебільшення можна стверджувати, що концепція бюджетної політики формує інші види політик з огляду на необхідність фінансового забезпечення та регулювання. Бюджетна стратегія повинна розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів органами державної влади за участю партій, асоціацій громадянського суспільства, наукових установ, представників бізнесу, культури у руслі узгодження соціально-економічних та фінансових цілей.

Сучасні вимоги, які висуваються до розробки політики, та які можна використати для побудови концептуальних засад стратегії ефективної бюджетної політики полягають у наступних узагальнених підходах і діях:

Бачення перспективи розвитку (погляд вперед). Процес вироблення політики повинен враховувати чітко визначені результати і, якщо це можливо, майбутні ефекти політики.

Аналіз конкретної ситуації та умов (погляд навкруги). У процесі вироблення політики необхідно враховувати також чинники, які знаходяться поза межами правового поля та контролю держави, однак можуть суттєво вплинути на неї.

Відповідність принципам інноваційності, гнучкості та креативності. При виробленні політики повинні ставитися питання способів вирішення існуючих проблеми і вироблятися нові, креативні ідеї. У визначених межах процес може бути відкритим для критики і внесення пропозицій з боку членів суспільства. При цьому повинні визначатися і враховуватися ризики та здійснюватися ефективно управління ними.

Інформаційне забезпечення. Процес вироблення рішень повинен ґрунтуватися на всій доступній інформації із різних джерел, при цьому всі причетні до цього суб'єкти повинні включатися в процес на самій ранній стадії формулювання цілей політики.

Охоплення потреб якомога більшого кола членів суспільства. У процес вироблення політики необхідно враховувати, що потреби людей та реакція на зміну цих потреб тією чи іншою мірою впливають на політику.

Цілісний, комплексний підхід (цілісний погляд). Процес вироблення політики повинен бути цілісним з урахуванням не лише стратегічних цілей уряду, а й моральних, етичних і правових чинників політики. Саме у цьому контексті він повинен виходити за інституційні межі суто стратегічних цілей уряду. Чіткі цілі, які взаємно переплітаються, й організаційні структури, необхідні для гарантії їх здійснення, враховуються на початку вироблення політики.

Контроль. Контроль виробленої політики та нових ініціатив повинен здійснюватися постійно з метою забезпечення реалізації поставлених цілей.

Оцінювання. Систематичне оцінювання ефективності виробленої політики повинно бути вбудованим в сам процес її формування.

Аналіз результатів та розробка коригуючих впливів (вивчення уроків). Сам процес вироблення політики має бути побудований на способах і процесах постійного аналізу процесу реалізації політики і вироблення заходів втручання в нього за несприятливого перебігу.

Одним із найпоширеніших бюджетних інструментів є бюджетні інвестиції, які повинні стимулювати інноваційні напрями економіки та створювати ланцюжковий ефект в економіці щодо активізації інвестиційних процесів.

З огляду на визначення категорії “інвестиція”, до бюджетних інвестицій можна віднести видатки на економічну діяльність та видатки на фундаментальні дослідження. Розглядаючи бюджетні видатки на економічну діяльність, які переважно спрямовуються в інфраструктурні об'єкти, в певній галузі економіки та в діяльності державних підприємств, не можна стверджувати, що вони не мають інноваційної складової, оскільки із самого визначення категорії “інновація” випливає, що це інтелектуальний продукт, який комерціалізовано, тому державі слід створити належні (необхідні) умови

для прийняття ринком інноваційної продукції. Це стосується оновлення основних фондів підприємств, виробництва інноваційної продукції, активного споживання інноваційних продуктів як на промисловому, так і споживчому ринках. Якщо видатки на фундаментальні дослідження спрямовуються саме на створення інноваційної продукції, то видатки на економічну діяльність мають спрямовуватися на активізацію споживання інноваційного продукту у промисловості та створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій в інноваційні галузі економіки.

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, державними і регіональними програмами розвитку народного господарства, державними і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови для інвесторів, що здійснюють інвестиційну діяльність у найважливіших для задоволення суспільних потреб та напрямках - насамперед у соціальній сфері; технічного і технологічного вдосконалення виробництва; створення нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту; впровадження відкриттів і винаходів у агропромисловому комплексі; у виробництві будівельних матеріалів; у галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища і здоров'я.

Державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками цієї діяльності.

Управління державними інвестиціями здійснюється державними і місцевими органами державної влади й органами управління та включає планування, визначення умов і виконання конкретних дій щодо інвестування бюджетних і позабюджетних коштів. Рішення стосовно державних інвестицій приймаються на підставі прогнозів економічного та соціального розвитку країни, схем розвитку розміщення продуктивних сил, цільових науково-

технічних і комплексних програм та техніко-економічних обґрунтувань, що визнають доцільність цих інвестицій. Метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни.

Враховуючи обмеженість державних коштів, виникає нагальна необхідність вибору пріоритетних напрямків щодо залучення бюджетних інвестицій, а також підвищення ефективності їх використання, зокрема, спрямування їх в інноваційні точки розвитку. Враховуючи досвід розвитку економіки в Україні, слід зауважити, що саме бюджетні інвестиції мають вкладатися в напрями, що стимулюють інноваційний розвиток економіки.

Нажаль, упродовж останніх років не було запропоновано чіткого визначення пріоритетних напрямів щодо використання бюджетних інвестицій.

Основні стратегічні напрями бюджетної політики не мають чітко окреслених пріоритетів бюджетного інвестування. Треба враховувати, що бюджетна стратегія впливає не лише на розвиток державного сектора, а й усієї економічної системи загалом. Зокрема, прийняті параметри податкової політики прямо або опосередковано впливають на розвиток підприємницької діяльності, інвестиційної активності, кредитування фізичних та юридичних осіб, інфляційні процеси, динаміку процентних ставок, курс національної валюти, зовнішньоекономічні відносини.

Розглядаючи бюджетну політику України у контексті “Основних напрямів бюджетної політики”, необхідно, насамперед, констатувати відсутність обґрунтування запланованого на 2013 рік рівня перерозподілу ВВП через бюджет у взаємозв'язку із прогнозованими темпами економічного зростання.

Проаналізовано і причини можливих змін щодо податкових надходжень доходної частини бюджету, але не розглядаються чинники, які визначатимуть обсяги неподаткових надходжень до бюджету наступного року (це надходження від оренди державного майна, дивіденди на корпоративні права держави, надходження від транзиту нафти, газу), а також доходи від операцій із

капіталом та офіційні трансферти. Окремою складовою бюджетної політики має стати фінансове забезпечення розвитку освіти і науки. В умовах розвиненої ринкової економіки фінансування освіти треба розглядати як засіб зростання інтелектуального капіталу нації. Вища освіта є дуже важливим компонентом людського капіталу, що не лише забезпечує зростання грошових доходів (відповідно і додаткових податків), а й зумовлює значну соціально-економічну віддачу та визначає інноваційну перспективу країни.

Використання коштів місцевих бюджетів зумовлено рівнем децентралізації фінансових ресурсів - що більше коштів залишається місцевим органам влади, то вищий обсяг фінансування сфери освіти. Вважаємо необґрунтованою, а отже, такою, що суперечить стратегії соціально-економічного розвитку й національним інтересам України у формуванні інтелектуального капіталу, пропозицію щодо скасування бюджетного фінансування державних закладів вищої освіти та самофінансування освіти ВНЗ.

Навпаки, аналіз досвіду розвинених країн переконує в необхідності збільшення фінансування освіти випереджувальними темпами порівняно із зростанням ВВП з огляду на сучасний етап формування економічних знань.

Окрім галузей соціально-культурного призначення, передбачено державну інвестиційну підтримку ряду галузей, а саме: паливно-енергетичного комплексу, зокрема вугільної промисловості; розвитку та утримання мережі автомобільних доріг із пріоритетним розвитком міжнародних транспортних коридорів та доріг у сільській місцевості; суднобудівної галузі; програм утилізації боєприпасів; ракетно-космічної галузі та літакобудування; науково-технічних та інноваційних проектів; енергозберігаючої техніки та технологій.

Наведений перелік галузей та напрямів економічної діяльності свідчить про відсутність чітких державних пріоритетів, які мають бути профінансовані за рахунок державних коштів. Під час аналізу та вибору пріоритетних напрямів має бути враховано вплив інвестицій на економіку в цілому, тобто, всі так звані зовнішні та внутрішні ефекти державних інвестицій, а не тільки їх

рентабельність на рівні окремих інвестиційних проектів або державних програм. Такий підхід сприятиме посиленню впливу бюджетних інвестицій на інноваційний розвиток країни. Так, зокрема, в Житомирській області значне збільшення обсягу інвестицій в основний капітал сприяло розвитку галузей, які забезпечують виробництво продукції інноваційного спрямування. Випереджальними темпами зросло інвестування в оброблення металів (22,6 %), в машинобудування (12,2 %).

Пріоритетними для бюджетних інвестицій поки що залишаються галузі економіки, що перебувають у стагнації, - це сільське господарство, вугільна промисловість, гірничо-металургійний комплекс, які, безперечно, відіграють вагомую роль в розвитку економіки країни, але, з позицій орієнтації на інноваційну модель розвитку, навряд чи можуть належати до пріоритетних. Спрямування таких обсягів державних видатків у ці галузі передусім здійснюється із соціально-політичних міркувань, а не з позицій забезпечення інноваційного розвитку. Але досвід попередніх років стосовно наданих пільг та спрямування видатків у такі галузі доводить, що це не усуває існуючі в галузі негаразди.

Досліджуючи структуру інвестицій, можна зауважити, що значно зменшилася частка підприємств, які здійснювали інновації в технології, в тому числі і в ресурсозберігаючі. Хоча впродовж останніх років і спостерігалось зменшення частки збиткових підприємств, проте тенденція до цього залишається. Низька рентабельність основної частини підприємств разом із збитковістю значної частини підприємств зумовлюють: по-перше, низьку ефективність економіки, а по-друге, той факт, що велика кількість суб'єктів господарської діяльності не бере активної участі у формуванні дохідної частини бюджету.

Виявляється, що на частку підприємств третього технологічного укладу припадає 83 % капіталовкладень, а четвертого - лише 10 %. Але структура інвестицій має бути такою, щоб забезпечити стрімкий розвиток підприємств і галузей вищих технологічних укладів. Лише в такий спосіб можна поліпшити

структуру економіки, збільшити частку високотехнологічних виробництв, а отже, підвищити ефективність економіки, збільшити доходи бюджету, зміцнити джерела економічного і соціального розвитку країни. Загалом обсяг залучених технопарками інвестицій та відрахувань до державного бюджету, державних цільових фондів майже в два рази перевищив обсяг наданих їм податкових та митних пільг. Це свідчить про достатню бюджетно-інвестиційну ефективність діяльності технопарків.

Що стосується державних видатків, то слід звернути увагу на відсутність чіткої стратегії розподілу видатків щодо їх впливу на інноваційний розвиток у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Але якщо йдеться про інноваційний розвиток економіки, слід розробити чітку стратегію інноваційного розвитку країни, а саме: чіткий вплив інструментів бюджету на активізацію цих процесів та формування кожного бюджету як послідовний крок на шляху досягнення обраної стратегії. Розподіл та цілеспрямоване використання фінансових ресурсів, які формуються у всіх підрозділах суспільного виробництва, є важливим джерелом розширення виробництва та інноваційного розвитку, що зумовлює зростання матеріального і культурного рівня життя народу. Від того, на які заходи і в яких обсягах спрямовуються державні та приватні фінансові ресурси, залежить поліпшення технологічного рівня виробництва, зростання його масштабів, створення передумов для підвищення продуктивності праці й розвитку країни в цілому.

Наша держава належить до країн із високим науковим потенціалом, тому пріоритетом діяльності органів державної влади має бути створення умов, що забезпечують не тільки збільшення такого потенціалу, а, насамперед, і його максимальну реалізацію в інтересах суспільства. Держава має стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником і організатором досліджень і розробок на найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу та сприяти їх упровадженню в усі сфери економічної діяльності.

Необхідно стимулювати приватні інвестиції в інноваційні структури. При визначенні чітких пріоритетних напрямів бюджетного інвестування в інноваційні сектори економіки за рахунок бюджетних інвестицій держава сприятиме розвитку нових прогресивних галузей, які мають забезпечити докорінні структурні зрушення в економіці. До них здебільшого належать молоді галузі економіки, що швидко розвиваються, виводять країну на вищий рівень технологічного укладу і сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Участь держави дасть змогу розвивати ці галузі випереджальними темпами і у такий спосіб якісно змінювати міжгалузеву структуру виробництва, впливати на пропорції між галузями промисловості і сферами національної економіки.

Таким чином, формування бюджетної політики, її змісту і завдань здійснюється під впливом сукупності різноманітних факторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які ускладнюють функціонування регуляторного механізму реалізації бюджетної політики. Найвагомішими зовнішніми факторами слід назвати: кредитні відносини з міжнародними фінансовими інститутами, країнами і корпораціями, експортно-імпорتنі операції, участь України у світовому поділі праці тощо. Серед внутрішніх факторів найбільш впливовими називають: економічну політику держави, суспільно-економічні процеси (стан розвитку економіки, соціальної сфери, сформовані суспільні потреби тощо), політичні процеси, обсяг функцій держави, розвиток інститутів тощо. Сукупна дія зовнішніх та внутрішніх факторів повною мірою впливає на регуляторний потенціал бюджетної політики та часто є причиною невідповідності її цілей та отриманих результатів, отже впливає на її ефективність.

Досягнення основної мети бюджетної політики передбачає збільшення реальних доходів громадян, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються населенню, створення належних умов для здобуття освіти, охорони здоров'я, підвищення культури, захисту конституційних прав, охорони навколишнього природного середовища та ін. Для розв'язання таких завдань потрібно забезпечити поступальний розвиток підприємницької діяльності, прискорення

економічного зростання, досягнення повної зайнятості, стримування інфляції, активізацію інвестиційної діяльності тощо.

Бюджетна стратегія повинна розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів органами державної влади за участю партій, асоціацій громадянського суспільства, наукових установ, представників бізнесу, культури у руслі узгодження соціально-економічних та фінансових цілей.

Одним із найпоширеніших бюджетних інструментів є бюджетні інвестиції, які повинні стимулювати інноваційні напрями економіки та створювати ланцюжковий ефект в економіці щодо активізації інвестиційних процесів. Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, державними і регіональними програмами розвитку народного господарства, державними і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови для інвесторів, що здійснюють інвестиційну діяльність у найважливіших для задоволення суспільних потреб та напрямках - насамперед у соціальній сфері; технічного і технологічного вдосконалення виробництва; створення нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту; впровадження відкриттів і винаходів у агропромисловому комплексі; у виробництві будівельних матеріалів; у галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища і здоров'я.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження зроблені наступні висновки.

Основним завданням бюджетної політики є оптимальний розподіл та перерозподіл ВВП між галузями народного господарства, соціальними групами населення, територіями. На цій основі має забезпечуватися стійке зростання економіки, створення умов для сталого розвитку. За таких умов важливе значення має також створення надійних соціальних гарантій населенню.

Бюджетна стратегія знаходить своє втілення у формах і методах мобілізації бюджетних ресурсів й використанні їх на різні потреби держави, у розвитку економіки і соціального захисту населення, у бюджетному законодавстві, практичних діях у сфері бюджету різних державних структур.

Відносини у бюджетній сфері є імперативними, вони регламентуються нормами права. Нормативний аспект бюджетної політики представлений бюджетним правом і бюджетним механізмом. При зміні соціально-економічних умов, цілей і завдань, законодавства тощо здійснюється перебудова бюджетного механізму. Відповідно, вагомим компонентом бюджетної політики стає пошук адекватних форм і методів її реалізації, сприяючих адаптації до зміни цілей і завдань у суспільстві.

Функціональна збалансованість бюджетної політики має надзвичайну вагу. Зосередження уваги переважно на фіскальних функціях бюджету при нехтуванні його стратегічними функціями веде до втрати стратегічних орієнтирів та руйнування потенціалу довгострокового економічного зростання. Акцент на завданнях антициклічного та структурного регулювання без врахування необхідності стимулювання економічної активності вестиме до економічної стагнації. Між тим, і неврахування власне фіскальної функції бюджетної політики на тлі амбіційних стратегічних орієнтирів містить у собі загрозу суттєвої макроекономічної дестабілізації.

Законодавство більшості зарубіжних країн забороняє використання доходів бюджетів розвитку на видатки поточних бюджетів. У законодавстві

багатьох зарубіжних країн є також поняття додатковий бюджет і приєднані бюджети. Як правило, більш висока централізація бюджетної системи і більший обсяг бюджетних коштів, що перерозподіляються, характерні для країн з високим ступенем нерівності бюджетної забезпеченості. В багатьох країнах місцеві бюджети при формуванні своїх поточних доходів в значній мірі залежать від трансфертів із бюджету центральної адміністрації. Світова практика виділяє такі методи розподілу бюджетних трансфертів: пропорційно фінансовій силі (доходам) місцевого колективу; багатофакторна формула; компенсація фактичних видатків місцевих колективів; як частина річного бюджету місцевого колективу.

Бюджетна стратегія економічного зростання визначається як система взаємоузгоджених стратегічних бюджетних цілей, які відбивають довгострокові національні пріоритети, усталених правил, принципів, критеріїв, процедур, алгоритмів і технологій бюджетного регулювання для оптимального вибору (з усіх можливих) і прийняття органами державної влади, що мають відповідну компетенцію, обґрунтованих стратегічних і поточних політико-економічних, організаційно-інституційних та оперативно-управлінських рішень з питань бюджетно-податкового регулювання, відповідно до яких конкретизуються, нормативно закріплюються та поетапно реалізуються похідні цілі бюджетного планування й програмування, формуються доходи й видатки державного бюджету, бюджетні ресурси економічного зростання для фінансового забезпечення (при існуючих і потенціальних обмеженнях і ризиках) переходу від нинішнього стану національної економіки до її бажаного майбутнього стану у середньо та довгостроковому періодах.

Формування бюджетної стратегії економічного зростання передбачає запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової частини системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики.

Формування бюджетної стратегії, її змісту і завдань здійснюється під впливом сукупності різноманітних факторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які ускладнюють функціонування регуляторного механізму реалізації бюджетної стратегії. Найвагомими зовнішніми факторами слід назвати: кредитні відносини з міжнародними фінансовими інститутами, країнами і корпораціями, експортно-імпортні операції, участь України у світовому поділі праці тощо. Серед внутрішніх факторів найбільш впливовими називають: економічну політику держави, суспільно-економічні процеси (стан розвитку економіки, соціальної сфери, сформовані суспільні потреби тощо), політичні процеси, обсяг функцій держави, розвиток інститутів тощо. Сукупна дія зовнішніх та внутрішніх факторів повною мірою впливає на регуляторний потенціал бюджетної політики та часто є причиною невідповідності її цілей та отриманих результатів, отже впливає на її ефективність.

Досягнення основної мети бюджетної стратегії передбачає збільшення реальних доходів громадян, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються населенню, створення належних умов для здобуття освіти, охорони здоров'я, підвищення культури, захисту конституційних прав, охорони навколишнього природного середовища та ін. Для розв'язання таких завдань потрібно забезпечити поступальний розвиток підприємницької діяльності, прискорення економічного зростання, досягнення повної зайнятості, стримування інфляції, активізацію інвестиційної діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І. П. Фінансова політика в системі соціально-економічного розвитку суспільства // Бізнес Інформ. – 2016. – №3. – С. 188–192.
2. [Адаменко І. П.](#) Пріоритетні шляхи удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні / І. П. Адаменко // [Економічний вісник університету](#). - 2016. - Вип. 30(1). - С. 139-146.
3. Антологія бюджетного механізму / С.І. Юрій, В.Г. Демянишин, Я.М. Буздуган; ред.: С.І. Юрій. – Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т.: Економічна думка, 2001. – 250 с.
4. Аткинсон Э.Б., Стиглиц Дж. Э. Лекции по экономической теории государственного сектора / Э.Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц; [пер. с англ. под ред. Л.Л. Любимова]. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.
5. Беляев О.О., Бебело А.С, Комяков О.М. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії: монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 190 с.
6. Бьюкенен Дж. Политическая экономия благосостояния // Мировая экономика и международные отношения / Дж. Бьюкенен. – 1996. – № 5. – С. 46–52.
7. Бюджетна система [Текст] : навч. посіб. для студентів закл. вищ. освіти / Є. М. Гелеверя ; Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури. - Харків : Панов А. М. [вид.], 2018. – 234 с.
8. Бюджетна система: / [Опарін В. М., Малько В. І., Кондратюк С. Я., Коломієць Г. Б.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 336 с.
9. Бюджетний кодекс України [Текст] : станом на 22 січ. 2018 р. : відповідає офіц. тексту. - Харків : Право, 2018. – 229 с.
10. Бюджетний менеджмент: підручник // В.Федосов, В.Опарін, Л.Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
11. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, М.Д. Пасічний, Т.І. Крикун, І.П. Адаменко, В.Д.

Макогон, С.І. Собчук; за заг. ред. І.Я. Чугунова. – К.: Глобус-Пресс, 2018. – 352 с.

12. Бюджетно-податкова стратегія України в умовах глобалізації [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Січняк Олексій Олександрович ; ПВНЗ "Європ. ун-т". - Київ, 2018. - 20 с.

13. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. – К.: НІОС. – 2001. – 416 с.

14. Возняк Г.В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Возняк Галина Василівна ; Держ. ВНЗ "Ун-т банк. справи". - Київ, 2018.

15. Грицюк Т.В. Фискальный федерализм и межбюджетные отношения. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 320 с.

16. Деева Н. М. Державні фінанси і бюджетний процес / Н. М. Дієва. – Національна академія держ. управління при Президентові України; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2006. – 260 с.

17. Длугопольський О.В. Роль інституту держави у формуванні концептуальних основ економіки добробуту: теоретико-методологічні підходи / О.В. Длугопольський // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 31–1 (117). – Донецьк, ДонТУ, 2007. – С.257– 263.

18. Жаліло Я. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави / Монографія. - К.: НІСД, 2009. - 336 с.

19. Запатріна І.В., Лебеда Т.Б. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації // Фінанси України. – 2006. – №4. –

С. 38-45.

20. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання. – К.: Інститут соц.-ек. стратегій, 2007. – 528 с.

21. Запатріна І.В. Керівництво «Посилення ролі бізнесу в досягненні ЦСР в Україні». 2018. 69 с.
22. Злупко С. Екомологічні засади регіональної політики сталого розвитку в умовах глобалізації // Регіональна економіка. – 2002. - №4. – С. 28 – 35.
23. Іваницька О.М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: монографія. – К.: Вид-но НАДУ, 2005. – 276 с.
24. Кваснюк Б.Є., Ключин Д.В. Темпи і пропорції розвитку реального сектора економіки в Україні / Б.Є. Кваснюк, Д.В. Ключин // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 3. – С. 74–91.
25. Ковалева Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации: учебное пособие / Ковалева Т.М., Барулин С.В. – 2-е изд. – М.: КНОРУС, 2006. – 208 с.
26. Контроль за виконанням видаткової частини бюджету органами Державної казначейської служби [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Нікітан Наталія Олександрівна ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ, 2018. - 23 с
27. [Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // Економіка України. – Київ, 2008. – № 3. – С. 33-39.](#)
28. Крайник О. П. Регулювання економічного розвитку регіону / Крайник О. П. – К. : НДФІ, 2007. – 296 с.
29. Криворак А. Бюджетная стратегия в Украине / А. Криворак, Т. Баева// Економіст. – 2007. – № 1. – С. 32-35.
30. Крикун Т.І. Формування видатків бюджету на соціальне забезпечення / Т.І. Крикун // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 30/1. – С. 162–169.
31. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України / І.В. Крючкова. – К.: Наукова думка, 2004. – 317 с.
32. Лисяк Л.В. Теоретичні засади оцінки ефективності бюджетної політики // Світ фінансів. Випуск 3(12). – Жовтень 2007. – С. 50 – 57.

33. Лисяк Л.В. Удосконалення механізму реалізації бюджетної політики в Україні // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2005. – №2 (14) – С. 41 – 47.
34. Лук'яненко І.Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / Лук'яненко І. Г. – Кієво-Могилянська академія, 2004. – 542 с.
35. Луніна І. Формування місцевих бюджетів у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи // Економіка України. 2006. - №1. – С. 23 – 31.
36. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія. – К.: Наукова думка, 2006. – 432 с.
37. Лушин С.И. Об эффективности государственного бюджета / С.И. Лушин // Финансы. – 2004. – № 10.- – С.12-16.
38. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій: [Монографія] / ред.: Е.М. Лібанова. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – 2006. – 356 с.
39. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко, Ю.Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С.3–12.
40. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
41. Макогон В.Д. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни / В.Д. Макогон // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – №3(86). – С.114–124.
42. Макогон В.Д. Бюджет як інструмент економічного зростання / В.Д. Макогон // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – Випуск 28/1. – С.203–208.

43. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни / В.Д.Макогон // [Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право](#). – 2017. – № 1(90). – С. 74–82
44. Макогон В.Д. Інституційний підхід до формування та реалізації бюджетної політики / В.Д. Макогон // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 30/1. – С. 196–202.
45. Макогон В.Д. Система управління державним боргом в умовах економічних перетворень. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 5(88). С. 83–92.
46. Макогон В.Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129-135.
47. Мярковський А.І. Пріоритетні напрями бюджетної політики / А.І. Мярковський // Наукові праці НДФІ. – 2010. – Вип. 1 (50). – С. 3–14.
48. Мярковський А.І., Чугунов І.Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А.І. Мярковський, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 5. – С. 5–15.
49. Насібова О. В. Недержавні пенсійні фонди в системі соціального захисту населення України / О. В. Насібова // [Актуальні проблеми економіки](#). - 2016. - № 5. - С. 317-326.
50. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / М. Я. Азаров, В. А. Копилов, Л. К. Воронова та ін. / За заг. ред. М. Я. Азарова. – К.: НДФІ, 2006. – 632 с.
51. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. – К.: КНЕУ, 2005.
52. Орловська Ю.В. Оцінка сталості розвитку адміністративних територій в розробці регіональних інвестиційних стратегій // Економічний простір: Збірник наукових праць. - №1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2007. – с.38

53. Островецький В.І. Обґрунтування заходів бюджетної та податкової політики щодо стимулювання економічного зростання // Наукові праці НДФІ. – 2006. – Вип. 1(34). – С 46-54.
54. Падалка В.М. Економічне прогнозування бюджетних надходжень / В. М. Падалка, Н. І. Красноступ, В. І. Кропивка // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 89–98.
55. Пасічний М.Д. Основи формування бюджетно-податкової політики держави / М.Д. Пасічний // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 243–248
56. Пасічний М.Д. Перспективне прогнозування і планування у системі бюджетних відносин/ М.Д. Пасічний // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2017. – № 33/1. – С. 361–368.
57. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 495с.
58. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: В 2 т. / [пер. с англ.: вступ. стат.: Г.Б. Хромушина, общ. ред.: С.П. Аукционека]. – М.: Прогресс, 1985. – Т. 1 – 512 с.; Т. 2 – 454 с.
59. Полозенко Д.В. Бюджет 2005 – новий етап соціального розвитку // Фінанси України. – 2005. – № 11. – С. 25 – 31.
60. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2009 № 988 „Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2011-2013 роки” / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс].
61. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон Верховної Ради України від 08.09.2005 № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 548.
62. Рибак С.О. Бюджетна стратегія в контексті структурних реформ / С.О. Рибак // Фінанси України. – 2010. – № 12. – С. 32–43.
63. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.

64. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / за ред. д.е.н. Б.Є. Кваснюка. – К.: Ін-т екон.прогнозув. Х.: Форт, 2003.
65. Самошкіна О.А. Перспективне прогнозування видатків бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток // Наукові праці НДФІ 4(45). – 2008. – С. 112-116.
66. Сенчагов В. Бюджетная политика и ее роль в обеспечении экономического роста // Вопросы экономики. – 2007. – №5. – С. 65-80.
67. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / [Соколовська А.М., Єфименко Т.І., Луніна І.О. та ін.] заг. ред. А.М. Соколовська. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.
68. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
69. Становлення доктрини фінансової системи України: [Монографія] / ред.: С.І. Юрій; О.М. Десятнюк. – Терноп. нац. екон. ун-т. – Т.: Економічна думка, 2008. – 192 с.
70. Старостенко Г.Г., Булгаков Ю.В. Бюджетна система: навч.посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 240 с.
71. Стратегія і тактика фінансової політики держави у перехідній економіці / За ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної. – К.: Інститут економічного прогнозування НАН України, 2004. – 116 с.
72. Стратегія розвитку фінансово-економічних та соціальних відносин: регіональний аспект : матеріали 3-го симпозіуму 11 листопада 2010 року, Харків : ХІФ УДУФМТ, 2010. – 510 с.
73. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій [та ін.]. – Т. : Економ. думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
74. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – Х.: Вид-во „Форт”, 2003. – 440 с.

75. Україна у вимірі економіки знань / [В.М. Гесць, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал, Д.П. Богиня, А.М. Гурій]; під ред. В.М. Гесць. – Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К.: Основа, 2006. – 588 с.
76. Финансовая политика стран ЕС / [В.П. Гутник, И.А. Подколзина, Е.П. Островская и др.]; под ред. В.П. Гутника. – М.: Наука, 2004. – 266 с.
77. Финансы / В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1993.
78. Фінансові проблеми реального сектора економіки та шляхи їх вирішення: [наук. доп. / А.І. Даниленко, М.І. Савлук, О.Д. Василик, С.А. Буковинський, М.М. Загуменнов]; – НАН України. Ін-т економіки. – К., 2001.
79. Формування і функціонування бюджетної системи України: монографія, С.О. Булгакова, О.Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін., за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Книга, 2003. – 344 с.
80. Хоменко Я.В. Інституційне середовище як основа сталого економічного зростання / Я.В. Хоменко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 31–3 (117). – Донецьк: ДонТУ, 2007. – С. 164–168.
81. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я.Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.
82. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : ПоліграфКонсалтинг, 2007. – 312 с.
83. Чугунов І.Я. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки / І.Я.Чугунов, К.В. Брижан// Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету. – 2017. – Вип.32/1. – С. 241–251.
84. Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І.Я. Чугунов, Л.В. Лисяк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 3–11.
85. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія в трансформаційній економіці // Наукові праці НДФІ. – 2004. – № 6(29). – С. 225-232.

86. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: Монографія. – К.: НІОС, 2003. – 488 с.
87. Чугунов І.Я. Еволюція фінансового механізму системи пенсійного забезпечення населення / І.Я. Чугунов, О.В. Насібова // Вісник КНТЕУ.– 2016. – № 1. – С. 80–96.
88. Шаститко А., Овчинникова М. Бюджетный процесс в стратегиях социально-экономического развития // Вопросы экономики. – №3. – 2008.
89. Ярошенко Ф.О. Бюджетна політика та економічне зростання: від моделей до реалій // Наукові праці НДФІ. – Вип. 1-2 (24-25). – 2004. – С. 3 – 10.
90. Bondarenko O.S, Seliverstova, L. S., Adamenko I.P. Formation of financial management architectonics in corporate STRUCTURES / O. S. Bondarenko, L. S. Seliverstova, I.P. Adamenko // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 4 (11). Ч. 1. С. 56-61.
91. Budgetary policy for social development / I. Chugunov, V. Makohon, M. Pasichnyi, A. Nikitishin, I. Adamenko, T.Krykun, T. Kaneva, L. Kozarezenko, S. Sobchuk, 2018, "Scientific Route" (TALLINN,ESTONIA), 390 p.
92. Chugunov I.Y. Budget policy under economic transformation / I.Y. Chugunov, V.D. Makogon // Economic Annals-XXI. – № 3-4 (2). – 2016. – P. 66-69.
93. Lucas R., Stokey N. Optimal fiscal and monetary policy in an economy without capital / R. Lucas, N. Stokey // The center for mathematical studies in economics and management science. Northwestern University. – Discussion Paper № 52. August 1982. – P. 2–56.
94. Lukianenko I. Structural Change and Labor Market Integration: Evidence from Ukraine / Iryna Lukianenko, Marianna Oliskevych, // International Journal of Economics and Financial Issues. – 2017. – Vol. 7 (3). – P. 501-509.
95. Lukianenko I.G. Monetary and fiscal policies interaction in Ukraine / I.G. Lukianenko, P.A. Dadashova // Actual Problems in Economics. – 2016. -№ 4 (179). – P. 295-307.
96. Lukianenko I. Asymmetries and Nonlinearities in Socio-Economic Sphere / Iryna Lukianenko, Marianna Oliskevych. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. – 84 p.

97. Lukianenko I. Positive and negative implications of development of cryptocurrency market. *Modern Management Economy and Administration* : monograph / Lukianenko Iryna, Rud Kateryna. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. PP.115-123.
98. *Modern Management Economy and Administration. Monograph.* Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018.-216 p.
99. Tuffs R. Europe: future directions, future funding... / R. Tuffs // Kent Brussels Office, November 2005, 28 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1 Місце бюджету у фінансовій системі

Додаток Б

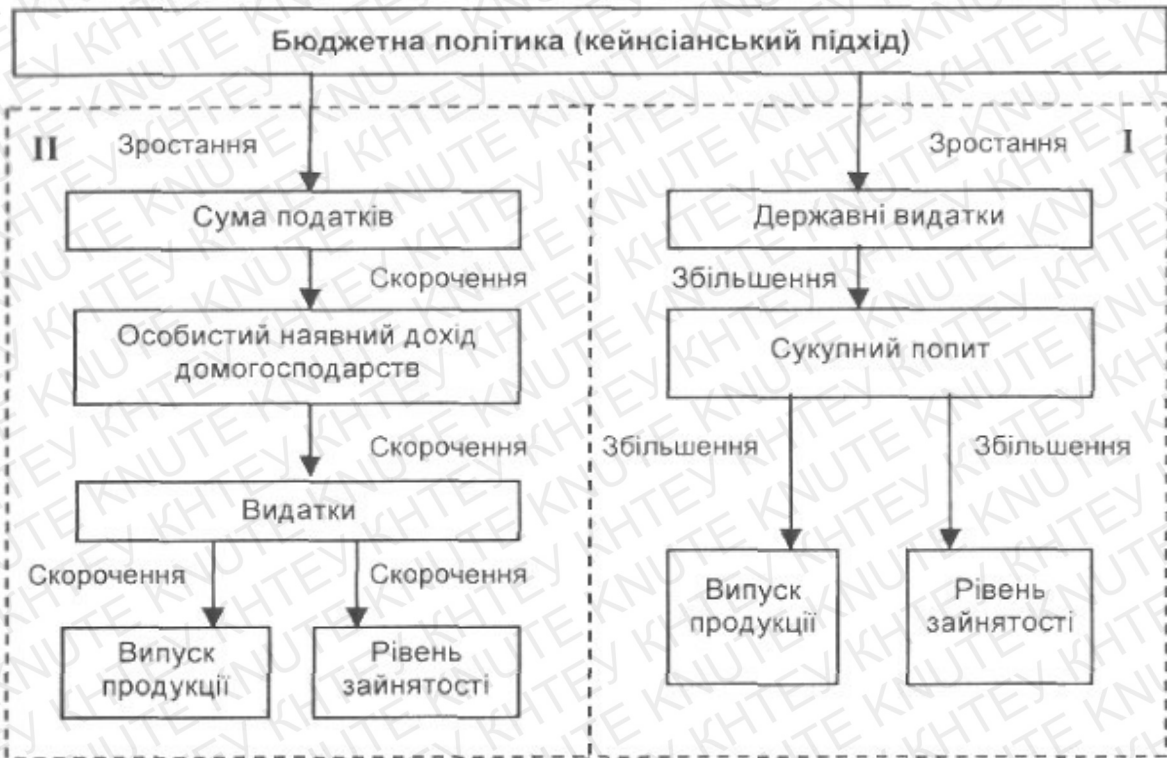

Рис. Б.1 Формалізація інструментів бюджетної політики за кейнсіанською моделлю

Додаток В

Рис. В.1. Дія мультиплікаторів бюджетної політики згідно з кейнсіанською теорією

Додаток Д

Таблиця Д.1

Зведений бюджет України

	Доходи		Видатки		Кредитування	
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 2008)
2000	49 117,9	27,89	48 148,6	27,34	x	x
2001	54 934,6	26,01	55 528,0	26,29	x	x
2002	61 954,3	26,46	60 319,0	25,76	x	x
2003	75 285,8	27,14	75 792,5	27,33	x	x
2004	91 529,4	25,60	101 415,5	28,36	1 122,9	0,31
2005	134 183,2	29,34	141 698,8	30,98	290,7	0,06
2006	171 811,5	30,41	175 284,3	31,02	227,9	0,04
2007	219 936,5	29,28	226 054,4	30,10	1 583,8	0,21
2008	297 893,0	30,07	309 203,7	31,21	2 813,8	0,28
2009	272 967,0	28,82	307 399,4	32,46	2 825,8	0,30
2010	314 506,3	28,07	377 842,8	33,72	1 348,4	0,12
2011	398 553,6	29,54	416 853,6	30,90	4 757,9	0,35
2012	445 525,3	30,53	492 454,7	33,75	3 856,3	0,26
2013	442 788,7	29,08	505 843,8	33,22	535,2	0,04
2014	456 067,3	28,74	523 125,7	32,96	4 972,1	0,31
2015	652 031,0	32,79	679 871,4	34,19	3 057,8	0,15
2016	782 859,5	32,82	835 832,1	35,04	1 841,3	0,08
2017	1 016 969,5	34,08	1 056 973,1	35,42	2 122,1	0,07
2018	1 184 290,8	33,28	1 250 189,5	35,13	1 893,0	0,05